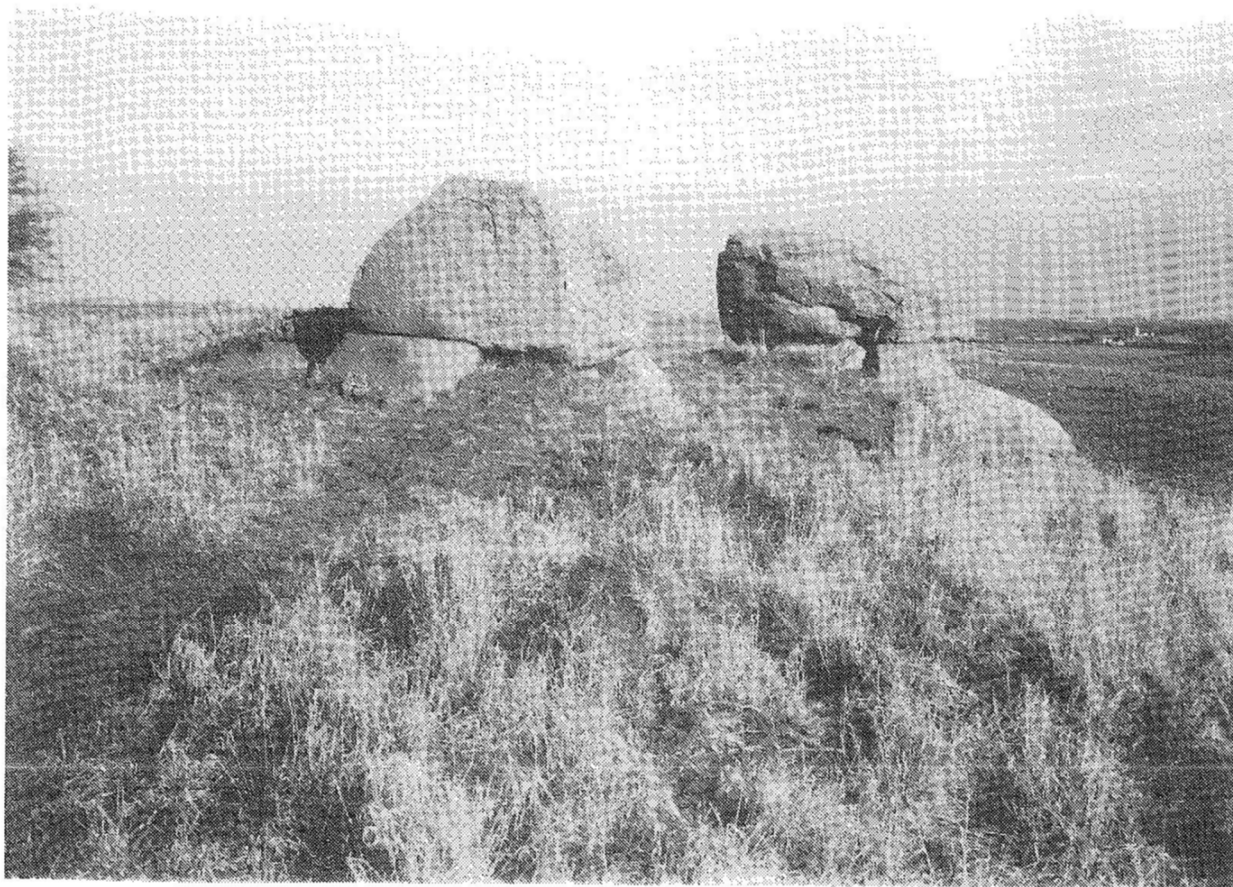

Hovdyssen i Gundsømagle. Foto: Alan Hjorth Rasmussen, Fjordmuseet.

Bondestenalderens storstensgrave og bronzealderhøjene i Gundsø

Gundsø kommune er den kommune i Roskilde amt, der har flest gravhøje og dysser. Amtet har, som bekendt, nu påbegyndt en renovering af disse mange fortidsminder. Vi har i den anledning opfordret tidligere fmd. for Naturfredningsforeningens Gundsøafdeling, Jess Hildebrandt-Eriksen, der også er amatørarkæolog, til at skrive om emnet. Det er blevet til en spændende artikel på side 2-3 inde i bladet.

GUNDSØHØJE OG -DYSSER

Roskilde amt påbegyndte i 1991 en pleje af fortidsminderne, nærmere betegnet dysser og gravhøje, i Gundsø kommune, hvilket giver mig anledning til fabulering over disse levn fra vore forfædre her på egnen.

Formålet med plejen er, blandt andet, at forhindre en tilgroning med træer og buske, da de sandsynligvis oprindeligt har været uden bevoksning, og derfor særdeles synlige i landskabet, med deres afgrænsede form.

De har stået som et vartegn, landkending, i horisonten når den rejssende begav sig rundt i Danmark, til lands eller til vands, for nogle tusinde år siden.

Desuden får man gennem plejen standset begyndende sammenstyrtninger, som følge af mange menneskers færden på højene. Kombineret med kraftige regnskyl kan dette være uheldigt.

Endelig får man registreret de botaniske lokaliteter, som dysser og gravhøje udgør, og sikret livsbeholdningerne for overdrevsfloraens sjældne arter. Den største koncentration af fortidsminder med stor botanisk interesse, i Roskilde amt, er netop Gundsø kommune, hvor også de kulturhistoriske interesser er af betydeligt omfang.

Egnen her på østsiden af Roskilde fjord, med skråningerne ned til denne, og Værebros-, Hove- samt Maglemøse Å, er særdeles rig på disse fortidsminder, vi har fået i arv, og hermed en forpligtigelse til at varetage på bedste vis. Amtets plejeplaner er et led heri.

Dysser og høje udgør de ældste bygninger, skabt af mennesker, og rækker omkring 5 - 6.000 år tilbage i tiden. De ældste her hos os er dysserne fra omkring 4.200 - 1.800 f.k. fra perioden vi betegner stenalderen, der underdeles i jæger- og bondestenalder. Det er den sidste periode der omtales her.

Dysserne er enkeltmandsgrave, høvdingemonumenter, uanset om det er rund- eller langdysser. Senere går

man så over til at begrave flere personer i samme høj, af og til måtte nogle af forfædrene udenfor først.

Kulminationen indtræffer med jættestuerne, der er fællesgrave, og hvor genbrugstanken i vid udstrækning har været praktiseret.

Stenalderens grave har alle oprindeligt været jorddækkede, altså højliggende, hvorved de nuværende karakteristiske stensætninger har været skjult under højfylden. Jordhøjen omkransedes så af en række store sten, anbragt som en cirkel - runddysser, eller en oval - langdysser. Gennem de mange år er jorden sunket sammen, og det udtryk vi kender er langsomt blevet til.

Efterfølgende er Bronzealderens storhøje, ofte placeret nogle stykker sammen, og ved de gamle færdselsårer. Bronzealderen strækker sig fra ca. 1.800 - 500 f.k. og omfatter mod slutningen af perioden og i Vikingetiden også skibssætninger, her i amtet kendt fra Lejre.

Iøvrigt er det tankevækkende og måske svært at forestille sig en befolkningsmasse på omkring 4 - 6.000 personer, her sidst i Bronzealderen, på det område vi i dag betegner som Roskilde amt.

Bygningen af gravmonumenterne må have været et enormt arbejde med den tids hjælpemidler. Godt nok kan man ved hjælp af flere hundrede personer flytte meget store sten over lange afstande, men at de besad en viden, om hvilken vi intet ved idag, er ikke udelukket. Tænk blot på, hvad der er sket i vort århundrede indenfor teknisk viden angående byggeri, og spørg så en nutidig yngre håndværker om metoder, der blot er 20 - 30 år gamle, de fleste har ingen detaljeret, - om nogen, kendskab hertil.

En fantastisk kraftpræstation har det nu nok været, og givet en væsentlig del af deres livsbillede, grænsende til det overnaturlige, som der var meget af i gamle dage.

- 3 -

De har givetvis også omfattet det med nogen frygt, når der lød lyde og viste sig tegn fra højen oppe på bakken, hvor stammens tidligere overhoved var sendt videre på den sidste tur hinsides, - eller var han der mon endnu?

Her ved Gudingssev (Gudernes sø) har vi som sagt mange dysser og høje, som bevis på forfædrenes færden, ikke mindst på strækningen mellem Gundsømagle og Hvedstrup.

Fra Jægerstenalderen 10.000 - 4.200 f.k. kender vi ingen grave, men begravelsespladserne er her. Gravene må man til Vedbæk eller Melby for at opleve.

Bondestenalderen er derimod rigt repræsenteret ved grave, blandt andet Gulddyssen, en langdyss nord for Gundsømagle, og Høddyssen vest for, ligeledes en langdyss.

Senere i perioden kan nævnes den dobbelte jættestue nord for Ågerup.

Fra Bronzealderen er der også grave, repræsenteret ved højkræken Rævehøj, Store Oldhøj, og Sømhøj øst for Hvedstrup. Desuden den store og højt beliggende Hvedshøj, umiddelbart sydvest for landsbyen med samme forled i navnet, der på gammel dansk skrives, Hwæthar, der er et mandsnavn. Mandens navn til højen eller - hvem ved, måske er det snarere den nordfor højen liggende gårds navn, der er væsentligt, den hedder Torbjerggård.

En anden høj fra samme periode er Spraglehøj, øst for Jyllinge, på grænsen til det gamle sogneskel. Et sted hvor man kan se viden om, og som i ufredstider blev brugt i varslingsystemet ned gennem fjorden, en baun med blus.

Som en påmindelse om at Danmark har været et landbrugsland i meget lang tid, kan nævnes, at der under nedgravning af naturgasledningen for nogle få år siden blev fundet spor af en Bronzealderbebyggelse på marken vest for Gundsøgård. Jorden her har altså været dyrket i tusinder af år, hvor bonden i lige så lang tid hvert forår har sået, for at bringe afgrøden i hus til høst.

Man behøver ikke at være Martin A.

Hansen-tilhænger for at fornemme suset fra fortiden, men det gør heller ikke noget.

Hvad nutidens bonde på stedet tænker, når han en mørk, blæsende efterårsaften står uden for sit hus, og ser mod vest, mod bakken og fjorden, ved kun han. Han hedder forøvrigt Peter, og er et led i den meget lange række af bønder her, og jeg tror, at han er bevidst herom.

Hvad derimod enhver selv kan konstatere, er at højene bliver renoverede, så faren for sammenskrivninger undgås, de bliver delvis ryddede og dermed synlige i landskabet, til glæde for nutidens beboere ved Gudernes Sø, betegnet Gundsø kommune i 1992.

Opsøg dem, betragt dem, lad tankerne flyve tilbage i tiden, og husk, at disse stenmonumenter er de ældste bygningsværker i vores del af det, der mange år efter deres tilblivelse blev kendt som Danernes Mark.

Der er en lige linie fra Bondestenalderens dysser og jættestuer, Bronzealderens røser og gravskibe, Jernalderens blot- og bautastene, Vikingetidens runestene, Middelalderens kirkeskibe med døbefonde, til den sten, vi i dag sætter på kirkegården som minde om de døde.

Jess Hildebrandt - Eriksen

Tegning: Frans Magnussen, 1987.